

## Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Rossum, Matthias van, *Hand aan hand (blank en bruin). Solidariteit en de werking van globalisering, etniciteit en klasse onder zeelieden op de Nederlandse koopvaardij, 1900-1945* (Amsterdam: Aksant, 2009, 255 blz., ISBN 978 90 5260 332 2).

Tijdens een gezamenlijk onderzoek naar de Internationale Transportarbeiders Federatie (ITF) tussen 1914 en 1945 raakte ik onder de indruk van Edo Fimmens inzet voor een mondiale vakbeweging en zijn antiracistische strategie. In zijn boek *Labour's Alternative* (1924) schetste ITF-leider Fimmen het ontstaan van wat nu globalisering heet. Hij beschreef hoe het kapitalisme steeds internationaler werd en hoe de vakbeweging daarop moest reageren. Hij bepleitte (en bewerkstelligde) een mondiale organisatie met continentale secretariaten die alle arbeiders moest organiseren, ongeacht of deze ‘wit, bruin, zwart, of geel’ waren. Met zijn uitspraak in 1928 dat ‘witte’ transportarbeiders vaak meer solidair waren met witte mensen dan met klassegenoten met een andere huidskleur, was Fimmen zijn tijd ver vooruit. Mij is geen vakbondsbestuurder bekend die rassendiscriminatie in eigen huis zo vroeg en zo direct (tegen de meerderheid in) aan de orde heeft gesteld. Ook Henk Sneevliet kan uit deze tijd genoemd worden, die zijn inspiratie voor gezamenlijk optrekken vond in de toenmalige internationalistische communistische beweging en zijn werk voor de Komintern in China. Uit dit onderzoek bleek verder dat de praktijk heel wat weerbarstiger was dan Fimmens pleidooi. Zo was Johan Brautigam van de Nederlandse ITF-bond het met Fimmen eens, maar diens bond deed nauwelijks moeite de Chinese zeelieden in Nederland te organiseren. Deze werden in toenemende mate op Nederlandse schepen aangenomen, omdat zij goedkoper en ‘hittebestendiger’ waren. Brautigams bond bleef de Chinezen publiekelijk als bedreiging afschilderen en zette uiteindelijk een beleid door om hen van de markt te duwen. Met andere woorden, de belangen van de Nederlandse zeelieden gingen boven die van de Aziaten.

De gepubliceerde thesis van Van Rossum voor de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Vrije Universiteit bevestigt deze eerdere bevindingen. Zijn studie behandelt de Nederlandse intercontinentale koopvaardij in de eerste helft van de twintigste eeuw. Deze kende al vroeg een mondiaal

werkterrein en internationale bemanningen, waarbij Van Rossum speciaal geïnteresseerd is in de multiculturele verhoudingen tussen Europese en Aziatische zeevarenden op deze imperfecte en gesegmenteerde markt: vraag en aanbod waren moeilijk op elkaar af te stellen en allerlei etnische groepen waren gebonden aan de lagere segmenten van de arbeidsmarkt. Hierdoor konden groepen tegen elkaar uitgespeeld worden, door hetzij een strategie van etnisch conflict, hetzij een van solidariteit (waarvoor hij de term *multitude* gebruikt). Binnen de werkende klasse ligt de voorkeur volgens Van Rossum eerder bij verscheidenheid dan solidariteit. Met behulp van statistisch materiaal schetst hij de omvang en samenstelling van de zeevarenden op Nederlandse schepen. Daarna komt de opkomst van de zeeliedenbonden aan de orde, die al gauw voor het dilemma van opnemen of uitsluiten kwamen te staan. Gezien de open maritieme arbeidsmarkt moesten de Nederlandse zeelieden de concurrentie aangaan met ongeorganiseerden uit Nederland en van elders. Dit vreemdelingenvraagstuk vergrootte de ideologische tegenstellingen tussen de bonden. Het mislukken van de internationale zeeliedenstaking van 1911 bevestigde het dilemma van opnemen of uitsluiten. Hoofdstuk 6 beschrijft de ontwikkeling van de syndicalistische bond en communistische partij in de jaren twintig, waarbij de revolutionaire stemming van na de oorlog het internationalisme versterkte. Dit betekende dat de oordelen over Chinese zeelieden minder hard waren en de solidariteit werd geprezen. Communisten zorgden bovendien voor organisatie van Indonesische zeelieden. Door breuken binnen de syndicalistische en communistische beweging verzwakte deze internationalistische opstelling eind jaren twintig. Hoofdstuk 7 schildert de veel sterkere sociaaldemocratische bond, aangesloten bij de ITF, met daarin de al genoemde koers van Brautigam: lippendienst aan de internationale solidariteit, maar de facto opkomen voor Nederlandse zeelieden. De volgende twee hoofdstukken analyseren de jaren dertig en de oorlogsperiode. Hieruit blijkt dat de aandacht voor het vreemdelingenvraagstuk afnam, maar dat het vraagstuk zelf bleef bestaan, evenals de grote afstand tussen Nederlandse en gekleurde zeelieden en de hoge mate van discriminatie van de laatsten.

Waarom kwam in de jaren twintig binnen de vakbeweging het antiracisme op, terwijl de neiging tot verscheidenheid en conflict groter was dan solidariteit? Mij lijkt dat de strategie van syndicalisten en communisten aan de ene kant en van linkse sociaaldemocraten aan de andere kant voor het eerst wereldwijde strategieën waren, waarbij zowel de Komintern als de ITF van Fimmen heel uiteenlopende groepen mensen wilden verenigen om het

steeds globalere kapitalisme te kunnen bestrijden. Dan is solidariteit tussen die groepen, en in het verlengde daarvan antiracisme, een vereiste. Fimmen ontwikkelde zijn antiracisme in samenhang met zijn in het boek *Labour's Alternative* uiteengezette wereldwijde vakbondsstrategie. Van Rossum behandelt dit boek niet, waardoor deze samenhang te weinig uit de verf komt. Zijn onderzoek is goeddeels gebaseerd op de tijdschriften van de zeeliedenbonden in Nederland en Nederlandse archieven. Het is voor iemand die globalisering tot onderzoeksobject kiest, een vreemd argument dat hij geen internationale archieven, zoals van de ITF, kan bestuderen. Het ITF-archief in Warwick lijkt me met prijsvechters in de lucht goed te bereiken. Bovendien is er de nodige literatuur die gebaseerd is op dit ITF-archief. Een ander bezwaar betreft het gebruik van de term 'multitude', die afkomstig is uit het denken van de antiglobaliseringsbeweging, bedoeld om de pluriformiteit van die beweging te vatten. Van Rossum gebruikt dez term om de beperking van het begrip klasse te overstijgen, waarin uitgesloten en het creëren van een multi-etnische klasseorganisatie moeilijk zouden zijn onder te brengen. In de loop van het boek brengt dit begrip echter weinig verheldering. In hoofdstuk 6 wordt het gebruikt in de (sub)titels, maar het antwoord op de in de titel gestelde vraag of blank en bruin nu een multitude zijn, lees ik niet in de tekst van dat hoofdstuk. In de conclusie van het boek wordt het wel erg algemeen geformuleerd: 'Het internationalistisch, interetnisch klassenproject of het project van multitude is een constructie waarbij de delen samen het geheel vormen, zonder dat de zelfstandige delen hierbij worden opgeheven' (188). Tot slot valt het te betreuren dat een boek als dit geen register kent.

Bob Reinalda, Radboud Universiteit Nijmegen

## Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Scheerder, Chris, *De Nedrus en de Holrus. De geschiedenis van twee*

*Nederlandse banken in Rusland ten tijde van de Eerste Wereldoorlog*

(Dissertatie Groningen 2008, Baltic Studies 11; Groningen: INOS/NRCe, 2009, xi + 306 blz., ISBN 978 90 7792 248 4).

Bescheiden verschijnselen uit de geschiedenis beschrijven is niet alleen vaak leuk maar ook zinvol. Want, zoals Herman von der Dunk het eens fraai uitdrukte, zelfs de kleinste glasscherf weerspiegelt nog de hele zon: wereldgebeurtenissen laten zich soms prachtig illustreren door hun weerslag op straatniveau. Een dergelijk sentiment moet Chris Scheerder bewogen hebben toen hij, na een werkstuk en een scriptie, besloot zijn dissertatie ook te wijden aan twee minuscule bankjes die met Nederlands kapitaal iets meer dan een jaar in Rusland opereerden tot het bolsjewistische bewind dat onmogelijk maakte.

Scheerder situeert de oprichting van beide bankjes tegen de achtergrond van de snelle groei van het Nederlandse bankwezen sinds omstreeks 1910. Deze had een verscherpte concurrentie tot gevolg en moedigde bankdirecties aan om aarzelende schreden naar het buitenland te zetten. Onderlinge rivaliteit vormde daarbij een belangrijke drijfveer. De Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver) stak onder leiding van Willem Westerman de andere grootbanken de loef af met een daadkrachtig expansiebeleid, waaronder de oprichting van dochterbedrijven in het buitenland die Nederlandse zakenbelangen ter plaatse moesten ondersteunen. Het initiatief voor de Russisch-Hollandsche Bank (Holrus) paste in die lijn. Robaver had klanten met grote belangen in Rusland, waaronder het scheepvaart- en mijnbouwconcern Müller & Co. van Anton Krölller. De Nederlandsche Bank voor Russischen Handel (Nedrus) kwam voort uit een syndicaat geleid door de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) en Twentsche Bank en gesteund door aanzienlijke particuliere firma's als Hope & Co., Lippmann Rosenthal & Co., Van Eeghen & Co. en R. Mees & Zn. Ook zij stonden in dienst van grote zakelijke belangen. NHM was de bankier van Deterdings Koninklijke/Shell Groep, de belangrijkste olieproducent in Rusland; Hope en Lippmann Rosenthal traden op als emittenten en beheerders van Russische effecten die bij Nederlandse beleggers een grote populariteit genoten. Het had natuurlijk voor de hand gelegen als partijen de handen ineen geslagen hadden en één